

Mieczysław Różański

Duchowieństwo dekanatu uniejowskiego w świetle wizytacji generalnej z 1779 r. : studium tropozograficzne z

Łódzkie Studia Teologiczne 17, 293-306

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MIECZYŚLAW RÓŻAŃSKI
Łódź

DUCHOWIEŃSTWO DEKANATU UNIEJOWSKIEGO W ŚWIELE WIZYTACJI GENERALNEJ Z 1779 R.

STUDIUM PROZOTOPOGRAFICZNE

Zgodnie z postanowieniami Soboru Trydenckiego biskupi ordynariusze powinni dbać o powierzone ich pieczy parafie w diecezji. W tym celu powinni wizytować parafie. Mogli to czynić osobiście, albo poprzez wyznaczonych przez siebie pełnomocników. Instytucja wizytacji kanonicznych była znana w Polsce okresu staropolskiego. Dzieli się je na wizytacje generalne, które były wyznaczane przez rządzącego biskupa ordynariusza, i wizytacje dziekańskie, które z mocy prawa miał przeprowadzać miejscowy dziekan.

Omawiana wizytacja generalna była przeprowadzona prawdopodobnie na całym obszarze archidiecezji gnieźnieńskiej. Aby obraz funkcjonowania parafii w poszczególnych jej częściach był porównywalny, arcybiskup Antoni Kazimierz Ostrowski wydał 17 lutego 1778 r. w Warszawie obszerną instrukcję skierowaną do wizytatorów, w jaki sposób mają opisywać lustrwane beneficja¹. Wizytacja ta odbyła się w dekanacie uniejowskim w 1779 r. Przeprowadził ją ks. Stanisław Ksawery Grochowalski². Spośród wielu pytań, na jakie odpowiadał wizytator, znajdowały się także pytania dotyczące pracującego w tym dekanacie duchowieństwa. Analiza treściowa tych informacji będzie przedmiotem niniejszego artykułu.

Dekanat uniejowski był jednym z najstarszych dekanatów w archidiecezji uniejowskiej. Informacje o nim zawarte są w *Liber Beneficiorum* spisany za czasów arcybiskupa Jana Łaskiego. W późniejszym czasie w połowie XVIII w. teren dekanatu został znacznie zmniejszony przez wyłączenie z jego przynależno-

¹ S. Librowski, *Repertorium akt wizytacji kanonicznych dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej*, ABMK 30 (1975), s. 44.

² Ks. Franciszek Ksawery Grochowalski, doktor obojga praw, kanonik wrocławski, katedralny chełmiński, archidiacon uniejowski, dziekan kapituły wolskiej, proboszcz parafii Czarnocin w dekanacie tuszyńskim, archidiecezji łęczyckiej; S. Librowski, *Repertorium*, art.cyt., ABMK 29 (1974), s. 122.

ści części parafii i utworzenie z niech dekanatu lutomierskiego³. Po tych zmianach dekanat to 14 parafii: Uniejów, Wielenin, Chwalborzyce, Świnice, Grodzisko, Wartkowice, Wilamów, Niewiesz, Niemysłów, Dróżbin, Siedlątków, Pęczniew, Brodnia, Glinno. W Uniejowie znajdowała się kolegiata, która nie była zwizytowana, gdyż wizytator nie miał odpowiednich uprawnień⁴, omawiana wizytacja objęła tylko inne kościoły znajdujące się w tym mieście – prepozyturę św. Mikołaja Ojców Benedyktynów, kościół szpitalny, kościół Bożego Ciała i kościół św. Wojciecha.

Duchownych pracujących w dekanacie można podzielić na tych, którzy posiadali tam beneficjum stałe, czyli pełnili obowiązki plebańskie, i innych duchownych, którzy im pomagali w pełnieniu funkcji duszpasterskich.

W tabeli 1 przedstawimy plebanów duszpasterzujących w omawianym okresie.

T a b e l a 1. Plebani parafii dekanatu uniejowskiego w świetle wizytacji z 1779 r.

Parafia	Imię	Nazwisko	Funkcja
Chwalborzyce	Melchior	Kawczyński	pleban
Świnice	Michał	Kędziorski	pleban
Grodzisko	Sebastian	Zakrzewski	pleban
Wartkowice	Jan	Sztyen	pleban
Wilamów	Franciszek	Wojszycki	pleban
Niewiesz	Ignacy	Domański	pleban
Niemysłów	Ludwik	Loga	rządca
Drużbin	Antoni	Wilkanowski	rządca
Siedlątków	Wojciech	Lityński	pleban
Pęczniew	Jędrzej	Zdzieniecki	pleban
Uniejów	Modest	Gorski	proboszcz

Źródło: ADWł AAG Wiz. 72

Wizytator duchownego mającego w swojej pieczy opiekę duszpasterską w parafii nazywał plebanem, raz tylko określił posiadającego beneficjum parafialne słowem rządca. Dotyczyło to ks. Ludwika Logi, który jak sam zapisał ks. Gro-

³ M. Różański, *Kościelna przynależność administracyjna ziem diecezji łódzkiej*, „Archiwa Biblioteki i Muzea Kościelne” (dalej ABMK) 70 (1998), s. 346; tenże, *Rozwój sieci parafialnej w archidiaconacie uniejowskim od „Liber Beneficiorum” do 1795 r.*, „Łódzkie Studia Teologiczne” (dalej ŁST) 9 (2000), s. 288.

⁴ Wizytacji kapituły uniejowskiej dokonał biskup Jan Mikołaj Dembowski w 1780 r.; ADWł., AAG Wiz. 77.

chowalski „jest zajęty obowiązkami x Prymasa”⁵ i raz słowem proboszcz, odnosiło się to ks. Modesta Gorskiego, który był proboszczem ufundowanej przez arcybiskupa Jarosława Skotnickiego prepozytury ojców benedyktynów św. Mikołaja⁶

Oprócz proboszczów parafii w dekanacie tym pracowali inni kapłani – wikariusze, mansjonarze i proboszcz szpitalny.

T a b e l a 2. Inni duchowni pracujący w dekanacie uniejowskim

Parafia	Nazwisko	Imię	Funkcja
Uniejów	Oczkowski	Bogumił	proboszcz szpitalny
	Kropocioski	Grzegorz	mansjonarz, kościół Bożego Ciała
	Woyciechowski	Wojciech	mansjonarz, kościół św. Wojciecha
Wielenin	Durski	Adam	wikariusz kolegiaty uniejowskiej
Wartkowice	Donibowski	Gabriel	wikariusz
Niemysłów	Sepałkiewicz	Franciszek	wikariusz
Družbin	Petrykowski	Kazimierz	wikariusz
Brodnia	Jabłoński	Józef	mansjonarz
Glinno	Majeroński	Stefan	mansjonarz

Źródło: ADWł AAG Wiz. 72

Wizytacja pokazała, że w dekanacie uniejowskim w 1779 r. pracowało 20 kapłanów. Z tej liczby 11 posiadało beneficja plebańskie, a 9 pełniło inne funkcje duszpasterskie. Z racji na to, że wizytacja nie objęła znajdującej się na terenie dekanatu kolegiaty w Uniejowie, ta liczba duchowieństwa nie jest liczbą całkowitą pracujących księży na tym terenie. Dwóch było zakonnikami: wspomniany wyżej ks. Modest Gorski, który był benedyktynem z klasztoru tynieckiego, i Gabriel Donibowski, który był bernardynem z konwentu łączyckiego i zastępował plebana w Wartkowicach⁷.

Na terenie dekanatu w parafii Wielenin nie było osoby pełniącej funkcję plebana. Stanowisko przynależało do kolegium wikariuszy kapituły kolegiackiej w Uniejowie. Parafia ta została inkorporowana do tegoż kolegium przez arcybiskupa Drzewickiego. Zwyczajem kolegium było, że wybierali spośród siebie jednego, który spełniał w tej parafii obowiązki duszpasterskie⁸.

Dane personalne duchowieństwa zawarte w wizytacjach dotyczą miejsca ich urodzenia, stanu społecznego, daty i miejsca święceń i daty objęcia opisywanego

⁵ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1023.

⁶ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 905; LB, t. 1, s. 338, 357.

⁷ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 985.

⁸ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 918.

przez wizytatora beneficjum. Postaramy się przeanalizować te informacje, które przekazał w wizytacji ks. Franciszek Grochowalski.

Wiadomości dotyczące miejsca urodzenia pracującego w tym dekanacie duchowieństwa są prawie całkowite. Mamy informacje dotyczące 16 duchownych. Większość z nich pochodziła z terenu archidiecezji i to z obszarów bliskich terytorialnie dekanatowi uniejowskiemu. Z terenu archidiaconatu uniejowskiego pochodzili księża: Bogumił Oczkowski⁹ (Uniejów, woj. sieradzkie¹⁰), Michał Kędziorski¹¹ (Wielenin, woj. sieradzkie¹²), ks. Kazimierz Petrykowski¹³ (Pabianice, woj. sieradzkie¹⁴), z archidiaconatu kurzelowskiego ks. Grzegorz Kropocioski¹⁵ (par. Koniecpol, woj. sieradzkie¹⁶); z archidiaconatu gnieźnieńskiego św. Trójcy ks. Stefan Majeroński¹⁷ (Słupca, woj. kaliskie¹⁸); z terytorium wieluńskiego ks. Wojciech Woyciechowski¹⁹ (par. Naramice, woj. sieradzkie²⁰), z archidiaconatu kaliskiego ks. Adam Durski²¹ (Malanów, woj. sieradzkie²²), ks. Wojciech Lityński²³ (par. Stawiszyn, woj. kaliskie²⁴), ks. Jędrzej Zdzeniecki²⁵ (par. Malanów, woj. sieradzkie²⁶), z archidiaconatu łączyckiego ks. Franciszek Woyszyci²⁷ (par. Oszkowice, woj. łączyckie²⁸), ks. Sebastian Zakrzewski²⁹ (par. Głogowiec, woj. rawskie³⁰). Pochodzenie dwóch księży – Antoniego Wilkanowskiego³¹ i Józefa Jabłońskiego³² określone zostało tylko według przynależności terytorialnej państwowej. Obaj pochodzili w województwa łączyckiego, a ks. Ignacy Domański zapisany został jako archidiecezjanin³³. Ogółem z terenu archidiecezji gnieźnień-

⁹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 892.

¹⁰ S. Litak, *Struktura terytorialna Kościoła Łacińskiego w Polsce w 1772 r.*, Lublin 1980, s. 166.

¹¹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 949.

¹² S. Litak, dz.cyt., s. 167.

¹³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1037.

¹⁴ S. Litak, dz.cyt., s. 163.

¹⁵ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 896.

¹⁶ S. Litak, dz.cyt., s. 149.

¹⁷ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1074.

¹⁸ S. Litak, dz.cyt., s. 133.

¹⁹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 899.

²⁰ S. Litak, dz.cyt., s. 170.

²¹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 918.

²² S. Litak, dz.cyt., s. 140.

²³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1044.

²⁴ S. Litak, dz.cyt., s. 142.

²⁵ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1054.

²⁶ S. Litak, dz.cyt., s. 140.

²⁷ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 997.

²⁸ S. Litak, dz.cyt., s. 158.

²⁹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 968.

³⁰ S. Litak, dz.cyt., s. 155.

³¹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1037.

³² ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1064.

³³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1009.

skiej pochodziło 14 duchownych, co daje 87% przekazanych danych. Pozostałych dwóch księży pochodziło z terenów odległych – z diecezji łuckiej ks. Melchior Kawczyński³⁴ (Wielany, woj. brzeskolitewskie³⁵), oraz ks. Jan Sztyen z terenu Warmii³⁶. W zestawieniu na województwa siedmiu duchownych pochodziło z terenu województwa sieradzkiego, w którym terytorialnie leżał dekanat uniejowski, co daje 43%, z sąsiadującego z nim województwa łęczyckiego trzech duchownych (18%), z woj. kaliskiego – dwóch (12%), a z woj. rawskiego, brzeskolitewskiego i Warmii po jednym – po 6%.

Mniej wiadomości przekazał wizytator na temat pochodzenia społecznego duchownych. Niewiele udało się wywnioskować z zastosowanej przez niego tytulatury. W sposób bezpośredni przekazał wiadomości dotyczące ośmiu duchownych. W siedmiu przypadkach zapisał wprost, że pochodzili ze stanu szlacheckiego. Byli to księża: Michał Kędziorski, Sebastian Zakrzewski, Franciszek Woyzyczny, Ignacy Domański, Wojciech Lityński, Jędrzej Zdzeniecki, Józef Jabłonki³⁷. W jednym przypadku podał, że pochodzenia chłopskiego był wikariusz w parafii Drużbin – ks. Kazimierz Petrykowski³⁸. W sposób pośredni możemy jeszcze określić, że ze stanu szlacheckiego pochodził ks. Jan Styen, Antoni Wilkanowski i Ludwik Loga. Twierdzenie takie można oprzeć na fakcie, że każdy z nich był kanonikiem. Ówczesne prawodawstwo państwowe nie pozwalało na objęcie tych funkcji osobom, które nie były pochodzenia szlacheckiego. Ksiądz Jan Styen był kanonikiem uniejowskim, ks. Antoni Wilkanowski kanonikiem Kapituły Katedralnej Poznańskiej i kustoszem Kapituły Łęczyckiej, a ks. Ludwik Loga kanonikiem Kapituły Katedralnej Gnieźnieńskiej, Kapituły Kolegiackiej św. Jerzego w Gnieźnie i Kapituły Łowickiej. W sumie możemy powiedzieć o pochodzeniu społecznym 11 księży pracujących w dekanacie, z 10 z nich pochodziło ze stanu szlacheckiego, o daje 50% ogólnego stanu duchownych, o których informacje zostały przekazane w wizytacji.

Nie mniej ciekawym zagadnieniem jest wykształcenie pracującego w dekanacie duchowieństwa. Ten temat niestety nie leżał mocno na sercu wizytatora. Tylko w czterech przypadkach podał informacje dotyczące szkół, w których uczyli się przyszli duchowni pracujący w dekanacie. Trzech z nich uczyło się w szkołach kaliskich – ks. Wojciech Lityński, Jędrzej Zdzeniecki, Stefan Majeroński³⁹, a jeden w szkołach piotrkowskich – ks. Kazimierz Petrykowski⁴⁰.

Podstawą działalności duszpasterskiej było nie tyle wliczenie w poczet duchownych, które dokonywało się w momencie przyjęcia tonsury, ile możliwość

³⁴ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 936.

³⁵ S. Litak, dz.cyt., s. 322.

³⁶ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 985.

³⁷ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 949, 968, 997, 1009, 1044, 1054, 1064.

³⁸ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1037.

³⁹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1044, 1054, 1074.

⁴⁰ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1037.

pełnienia posługi duszpasterskiej. Zgodnie z prawem powszechnym Kościoła katolickiego każdy przysły kapłan przyjmował cztery święcenia niższe zwane *minores* (ostriariat, lektorat, egzorcystat i akolitat) i trzy święcenia wyższe *maiores* (subdiakonu, diakonu i prezbiteratu). Szafarzami wszystkich święceń mogli być tylko biskupi z racji pełni władzy kapłańskiej. Obowiązek ten spoczywał głównie na biskupach ordynariuszach, ale w praktyce funkcje te spełniali biskupi pomocniczy. Fakt przyjęcia wyższych święceń, w tym prezbiteratu był koniecznością do spełniania posługi duszpasterskiej, dlatego też wizytator ze szczególną skrupulatnością opisywał dane dotyczące przyjęcia przez beneficjentów święceń kapłańskich i zaznaczał jednocześnie czy opisywany duchowny przedstawił dokument stwierdzający ich przyjęcie. W 12 opisach duchownych przedstawiono całą ich drogę przyjmowania święceń. W jednym opisie nie podano daty przyjęcia niższych święceń, a w jednym informacji dotyczących święceń prezbiteratu.

Poniżej przedstawimy dane zawarte w wizytacji dotyczące święceń.

T a b e l a 3. Informacje dotyczące święceń duchowieństwa dekanatu uniejowskiego

Nazwisko imię	Niższe święcenia			Subdiakon			Diakon			Prezbiter		
	d	s	m	d	s	m	d	s	m	d	s	m
	Data	Szafarz	Miejsce świę- ceń	Data	Szafarz	Miejsce świę- ceń	Data	Szafarz	Miejsce świę- ceń	Data	Szafarz	Miejsce świę- ceń
Oczkowski Bogumił	1764			1765			1765	Kozie- rowski				
Kropocioski Grzegorz	14 02 1771			25 05 1771			22 07 1771			21 10 1771	Przed- wojew- ski	Łowicz
Woycie- chowski Wojciech	23 10 1746	Al. Sołtyk	Gnie- zno	13 07 1747		Łowicz	24 12 1747		Gnie- zno	14 12 1747	Dobiń- ski	Gnie- zno
Gorski Modest												
Durski Adam	1770 sobotha post Dome- nica Palmo- rum	Przed- wojew- ski		1770 sobotha ante Dome- nica altum Adven- tus	Przed- wojew- ski		1770 festo Joannis Ev	Przed- wojew- ski		1772	Przed- wojew- ski	Łowicz
Kawczyński Melchior	1766	Kozie- rowski	Łowicz	1768	Przed- wojew- ski		1769	Przed- wojew- ski	Łowicz	1770	Przed- wojew- ski	kaplica łaska War- szawa

Kędziński Michał	1767	Jerzy Hulsen	kaplica Man-sjon. Łowicz	1768		Łowicz	1768	Franciszek Ossoliński	Łowicz	1768	Przed-wojew-ski	Łowicz
Zakrzewski Sebastian	1769		Łowicz	1770		Łowicz	1771		Łowicz	1771	Przed-wojew-ski	Łowicz
Szyten Jan				1746	Dem-bowski Antoni	Tar-chomin	1746	Załuski Marcin		1747	Dem-bowski Antoni	
Donibowski Gabriel												
Wojszycki Franciszek	1770			1770			1770			1770	Przed-wojew-ski	Łowicz
Domański Ignacy	15 08 1771	Kozie-rowski		14 03 1772	Przed-wojew-ski		18 04 1772	Przed-wojew-ski		19 07 1772	Kozie-rowski	
Loga Ludwik												
Sepalkiewicz Franciszek												
Wilkanowski Antoni												
Petrykowski Kazimierz	1778	Przed-wojew-ski	kol. Łowicz	1778	Przed-wojew-ski	Kol. Łowicz	1778	Przed-wojew-ski	Kol. Łowicz	1779 18 07	Przed-wojew-ski	kol. Łowicz
Lityński Wojciech	1774	Przed-wojew-ski		1777			1778	Walk-nowski	Kat. Poznań	1778	Karski	Gnie-zno
Zdzieniecki Jędrzej	1747			9 03 1748	Dobiń-ski	Łowicz kapl. Man-sjonar-ska	1748	Kobiel-ski	Łowicz kapl. Man-sjona-rzy	1748	Kobiel-ski	Łowicz kapl. Man-sjona-rzy
Jablonski Józef				1773			1774			1774	Przed-wojew-ski	kol. Łowicz
Majeronski Stefan	12 03 1740	Kierski	kat. Poznań	1741		Gnie-zno	1742			1742	Dobiń-ski	kapl. Man-sjonar-ska

Źródła: ADWL, AAG WIZ. 72; AAG ACONS G II 4, K. 55; AP 1996, s. 13.

Informacje dotyczące święceń zawierają dane umożliwiające określenie, kiedy i gdzie przyjmowali święcenia przyszli duszpasterze dekanatu uniejowskiego, oraz biskupa który ich udzielał. Przed przyjęciem święceń kapłańskich w omawianym czasie klerycy powinni pobierać nauki w Seminarium Duchownym. Na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej w tym czasie działały dwa seminaria – w

Gnieźnie i w Łowiczu. Obydwa prowadzone były przez misjonarzy św. Wincen-
tego a Paulo⁴¹. Niestety nie zachowała się do naszych czasów księga alumnów
Seminarium Duchownego w Łowiczu. Natomiast z księgi kleryków Seminarium
w Gnieźnie wynika, że nauki pobierał tam ks. Wojciech Woyciechowski, który
przybył do Seminarium 1 września 1746 r.⁴².

Z podanego okresu przyjmowania święceń nasuwa się wniosek, że wszyscy
otrzymywali je w krótkim czasie, na ogół nie przekraczającym jednego roku. Ten
wniosek dotyczy święceń wyższych – subdiakonatu, diakonatu, prezbiteratu. Tro-
chę inaczej rzecz miała się ze święceniami niższymi, ale i tutaj większość mieści-
ła się w podanym wcześniej okresie. Jedynie ks. Melchior Kawczyński⁴³ i Jędrzej
Zdzieniecki⁴⁴ mieli dłuższy czas między święceniami niższymi a subdiakonatem.
Pierwszy z nich 2 lata, a drugi 3. Ten dłuższy czas związany był prawdopodobnie
z tym, że czekali na prowizję na beneficjum.

W opisach dotyczących duchownych wizytatorów zapisywał miejsce udziela-
nych święceń. W sumie przekazał 32 wzmianki, gdzie odbyły się święcenia. W
większości na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej w Gnieźnie lub Łowiczu. W
obydwo tych miastach biskup udzielał ich albo w kościele – katedralnym w
Gnieźnie lub kolegiackim w Łowiczu albo w kaplicy seminaryjnej. W 18 przy-
padkach podał miejsce przyjęcia święceń kapłańskich. Najczęściej udzielane były
one w Łowiczu. Poza terenem archidiecezji dwóch duchownych otrzymało świę-
cenia w katedrze poznańskiej – ks. Stefan Majeronski niższe święcenia⁴⁵, a ks.
Wojciech Lityński święcenia diakonatu⁴⁶, a ks. Jan Styen w Tarchominie na tere-
nie diecezji płockiej⁴⁷.

Kolejnym interesującym nas zagadnieniem są biskupi, którzy udzielali świę-
ceń duchownym.

⁴¹ *Misjonarze św. Wincenego a Paulo w Polsce (1651–2001)*, t. 1, Kraków 2001, s. 79, 88.

⁴² AAG, A Sem B II 1a, b.pag.

⁴³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 936.

⁴⁴ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1054.

⁴⁵ AAL, AAG Wiz. 72, s. 1074.

⁴⁶ AAL, AAG Wiz. 72, s. 1044.

⁴⁷ AAL, AAG Wiz. 72, s. 985.

T a b e l a 4. Biskupi udzielający święceń duchowieństwu dekanatu uniejowskiego

Biskup udzielający święceń	Liczba duchownych				Razem
	święcenia niższe	subdiakonat	diakonat	prezbiterat	
Dobiński Krzysztof ⁴⁸		1		2	3
Przedwojewski Antoni ⁴⁹	3	4	3	7	17
Kozierowski Ignacy ⁵⁰	2		1	1	4
Ossoliński Ignacy Franciszek ⁵¹			1		1
Walknowski Władysław ⁵²			1		1
Hylzen Jerzy Mikołaj ⁵³	1				1
Sołtyk Kajetan ⁵⁴	1				1
Kierski Józef ⁵⁵	1			1	1

⁴⁸ Krzysztof DOBIŃSKI (1655–1769) biskup tytularny Serra, pomocniczy gnieźnieński, kanonik łączycycki i gnieźnieński, opat komendatoryjny hebdowski; J. Korytkowski, *Pralaci i kanonicy katedry metropolitalnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych*, (dalej *Pralaci*), t. 1, Poznań 1888, s. 225–228, *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, wyd. C. Eubel i in., (dalej HC) t. 6, s. 337.

⁴⁹ Antoni Kornel PRZEDWOJEWSKI (1728–1793), biskup tytularny Bolina, pomocniczy gnieźnieński (łowicki), kapucyn, w zakonie kustosz, kaznodzieja i prowincjał. Następnie kanonik łączycycki i gnieźnieński, dziekan kapituły łowickiej. Proboszcz w Skierniewicach i Kompinie, HC t. 6, s. 126; Polski słownik biograficzny (dalej PSB), t. 28, s. 712–714; J. Korytkowski, *Pralaci*, t. 3, s. 295.

⁵⁰ Ignacy Augustyn KOZIEROWSKI (1708–1791) biskup tytularny Adrane, pomocniczy gnieźnieński, kanonik regularny lateraneński, kanonik gnieźnieński, prepozyt w Mstowiu, proboszcz w Radomsku, HC t. 6, s. 65; J. Korytkowski, *Pralaci*, t. 2, s. 322–327.

⁵¹ Ignacy Franciszek OSSOLIŃSKI (1732–1784) biskup tytularny Dardanus i koadiutor bakowski biskupa Stanisława Rajmunda Jezierskiego. Następnie został biskupem koadiutorem kijowskim biskupa Józefa Andrzeja Załuskiego i po jego śmierci biskupem kijowskim. Franciszkanin. Był gwardianem w Warce i Warszawie, a następnie w czasie koadiutorii bakowskiej pełnił funkcję wikariusza generalnego archidiecezji gnieźnieńskiej. Dziekan kolegiaty w Stanisławowie i proboszcz we Wronowie, HC, t. 6, s. 192; PSB, t. 29, s. 395–396.

⁵² Władysław WALKNOWSKI (?–1779) biskup tytularny Benda i pomocniczy poznański. Kanonik poznański, opat komendatoryjny opactwa w Trzemesznie, HC t. 6, s. 120; J. Nowacki, *Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój*, Poznań 1964, t. 2, s. 190.

⁵³ Jerzy Mikołaj HYLZEN (1692–1775), biskup smoleński. Kanclerz kapituły wileńskiej, proboszcz w Dyneburgu, Prusach i Wieliziu, HC t. 6, s. 382; Słownik Polskich Teologów Katolickich (dalej SPTK), t. 2, s. 82–84.

⁵⁴ Kajetan Ignacy SOŁTYK (1715–1788) koadiutor i biskup kijowski, biskup krakowski, kanonik łowicki, scholastyk łączycycki, kanonik Kapituły Katedralnej Krakowskiej i Gnieźnieńskiej. Prekanonizowany biskupem tytularnym Emaus i koadiutorem kijowskim w 1749 r. Ordynariuszem został w 1756 r. W 1759 r. biskupem krakowskim. Deportowany w latach 1767–1773 przez Rosjan do Kaługi. Z powodu choroby biskupa rządu w diecezji w 1782 r. przejęła Kapituła, HC t. 6, s. 185, 208, 248; SPTK, t. 4, s. 150–154.

⁵⁵ Józef Tadeusz KIERSKI (?–1783) sufragan poznański, biskup przemyski, kanonik poznański. W 1736 r. został biskupem tytularnym Bolina i sufraganem, w 1768 r. objął diecezję przemyską, HC t. 6, s. 382; PBS, t. 12, s. 428–429.

Dembowski Antoni ⁵⁶		1		1	2
Załuski Marcin ⁵⁷			1		1
Kobielski Franciszek ⁵⁸			1	1	2

Większość duchownych przyjmowało święcenia z rąk biskupów pomocniczych archidiecezji gnieźnieńskiej: Krzysztofa Dobińskiego, Antoniego Przedwojewskiego i Ignacego Kozierowskiego. Udzielili oni łącznie 24 święceń na 32 zawarte w wizytacji informacje (75%). Pozostałych święceń udzielili biskupi, którzy najczęściej znajdowali się na terenie archidiecezji gnieźnieńskiej.

Uwieńczeniem długiej drogi prowadzącej młodego człowieka do kapłaństwa były wyższe święcenia duchowne, zwłaszcza zaś przyjęcie prezbiteratu. Ustawodawstwo kościelne określało wiek, w którym można przyjmować poszczególne stopnie święceń. Na Soborze Trydenckim ustalono, że kandydat do niższych święceń powinien mieć przynajmniej 14 lat, subdiakoniat winien przyjmować, mając co najmniej 22 lata, diakonat 23, a prezbiterat 25 lat⁵⁹. Pastoralna kard. Maciejowskiego obniżała do 7 lat wiek kandydata do tonsury i pierwszych trzech niższych święceń, akolitat można było otrzymać, mając lat 12. Zachowano natomiast granice wiekowe ustalone na soborze dla wyższych święceń⁶⁰.

⁵⁶ Antoni Sebastian DEMBOWSKI (1682–1763) biskup płocki, kujawsko-pomorski, starosta tymborski, będziński, płocki. Po śmierci żony przyjął święcenia kapłańskie i w 1737 r. został biskupem płockim, przeniesiony w 1752 r. na biskupstwo kujawsko-pomorskie, HC t. 6, s. 342; SPTK, t. 1, s. 382–384.

⁵⁷ Marcin ZAŁUSKI (30 IV 1700–11 VII 1768), biskup sufragan płocki, jezuita. Po opuszczeniu zakonu w 1723 r. dziekan płocki i kanonik katedralny krakowski, prekanonizowany biskupem tytularnym Drasus i sufraganem płockim 7 V 1732 r. W 1765 r. zrzekł się godności i rezydował w ufundowanym przez siebie domu misyjnym w Kobyłce koło Warszawy, HC, t. 6, s. 200; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 234.

⁵⁸ Franciszek Antoni KOBIELSKI (1679–1755) sufragan kujawsko-pomorski, biskup kamieniecki, łucki, kanonik katedralny krakowski, łowicki, gnieźnieński, dziekan kolegiaty warszawskiej i kieleckiej. Biskupem tytularnym Antaeopolis i sufraganem został w 1725 r. W 1736 r. biskupem kamienieckim, w 1739 r. przeniesiony na biskupstwo łuckie, HC t. 5, 89, t. 6, s. 142, 266; PBS t. 13, s. 146–148.

⁵⁹ Zob. Dokumenty Soborów Powszechnych, s. 694–695, 700–701.

⁶⁰ Sob. Tryd. sess. 23, c. 12, de ref.; Aetatis quidem, in assumendis ad primam tonsuram et tres minores ordines, septem; ad Acolytatum duodecim completorum; ad Subdiaconatum viginti duorum; ad Diaconatum viginti trium; ad Presbyteratum viginti quinque annorum requiritur; istos tamen sufficit inchoastos esse (Decretales Summorum Pontificio, t. 1, s. 83); A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej latach 1525–1821*, cz. 1, Olsztyn 2000, s.75.

T a b e l a 5. Wiek objęcia święceń i beneficjum w dekanacie uniejowskim

Nazwisko imię	Rok urodzenia	Rok święceń	Wiek w chwili święceń	Data instytucji	Data objęcia beneficjum	Wiek objęcia beneficjum	Lata kapłaństwa
Kropocioski Grzegorz		1771		22 V 1771			0
Woyciechowski Wojciech	1723	1747	24	20 III 1771			24
Gorski Modest				14 X 1763			
Durski Adam	1748	1772	24	24 VIII 1777		29	5
Kawczyński Melchior		1770		27 III 1776			6
Kędziorski Michał	1739	1768	29	18 V 1770		31	2
Zakrzewski Sebastian	1756	1771	15?	9 IV 1778		22?	7
Szyten Jan	1723	1747	24	21 III 1753		30	6
Wojszycki Franciszek	1742	1770	28	11 I 1779	15 02 1779	37	9
Domański Ignacy	1749	1772	23	2 VIII 1779		30	7
Petrykowski Kazimierz	1751	1779	28				
Lityński Wojciech	1749	1778	29	13 XI 1777		28	1
Zdzieniecki Jędrzej	1720	1748	28	1754		34	6
Jabłonski Józef	1749	1774	25	1778		29	4
Majeronski Stefan	1717	1742	25	1770		53	28

Źródło: ADWł., AAG Wiz. 72.

W powyższej tabeli ujęci zostali tylko ci z duchownych pracujących w dekanacie, którzy posiadali w nim beneficjum, proboszczowie, wikariusze i rektor kościoła szpitalnego. Opuszczeni zostali natomiast ci, u których nie podany został czas objęcia beneficjum.

Z informacji zawartych w wizytacji wynika, że czterech duchownych przyjęło święcenia kapłańskie przed ukończeniem 25 roku życia. Byli to księża: Adam Durski⁶¹, Jan Styen⁶², Wojciech Woyciechowski⁶³ i Ignacy Domański⁶⁴. Trzej

⁶¹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 919.

⁶² ADWł., AAG Wiz. 72, s. 985

pierwszy przyjęli je w 24 roku życia, a ostatni w 23 roku życia. Niestety wizytujący dekanat ks. Grochowalski nie podał dokładnych dat ich urodzenia, dlatego też nie wiemy, czy brakowało im kilku miesięcy do kanonicznego wieku przyjęcia święceń i otrzymali dyspensę od własnego biskupa ordynariusza, czy też ten czas był dłuższy i potrzebowali dyspensy Stolicy Apostolskiej. Na pewno takiego pozwolenie potrzebował ks. Ignacy Domański, ale i w jego przypadku brak jest stosownej informacji. Na podstawie przekazanych informacji pozostali duchowni przyjęli święcenia kapłańskie do 30 roku życia – 2 w 25 roku, 3 – w 28 roku i 2 w 29 roku życia.

Osobnego omówienia wymaga zapis dotyczący ks. Sebastiana Zakrzewskiego. Ksiądz Grochowalski podał, że urodził się on w 1756 r. i 20 stycznia został ochrzczony w parafii Głogowiec. Przyjął niższe święcenia w 1769 r., subdiakoniat i diakonat w 1770 r., a święcenia kapłańskie w 1771 r.⁶⁵ Oznaczałoby to, że przyjmował je okresie od 13 do 15 roku życia. Tak młody wiek na przyjęcie święceń wydaje się niemożliwy, dlatego należy przyjąć, że wizytator pomylił się, spisując datę urodzenia.

Fakt przyjęcia święceń kapłańskich nie oznaczał od razu pracy w badanym przez nas dekanacie. Co prawda jednym z podstawowych warunków do przyjęcia święceń wyższych było posiadanie beneficjum kościelnego lub innych przyzwoitych środków utrzymania. Te jednak nie musiały od razu znajdować się na omawianym terenie.

Procedura objęcia beneficjum kościelnego w tym czasie wyglądała następująco. Po zawakowaniu beneficjum jego kolator szukał następcy, takiego duchownego, który podjąłby się zadania wypełniania obowiązków duszpasterskich wynikających z nadań konkretnego beneficjum duszpasterskiego. On też wystawiał prezentę dla konkretnego duchownego. Musiała być zatwierdzona przez biskupa ordynariusza. W omawianym czasie ordynariusz najczęściej zadania te zlecał oficjałowi. Po dokonaniu zatwierdzenia kandydat otrzymywał nominację na konkretne stanowisko duchowne, które powinien objąć w sposób przewidziany przez prawo kanoniczne, z zachowaniem odpowiedniej formy liturgicznej. Taka procedura objęcia beneficjum obowiązywała wszystkie samodzielne beneficja. Wizytator tylko w jednym przypadku przekazał nam informację dotyczącą daty objęcia beneficjum parafialnego. Dotyczy ona ks. Franciszka Wojszyckiego, plebana w Wilamowie, który otrzymał nominację na beneficjum 11 stycznia 1779 r., a objął je 15 lutego tegoż roku⁶⁶. W odniesieniu do wikariuszy, którzy byli pomocnikami proboszcza, nie stosowano form przejmowania beneficjum, bo zadaniami ich była pomoc w duszpasterzowaniu proboszcza. Kościelne prawo powszechnie nakazywało wcześniej uzyskać beneficjum, a dopiero później przyjąć święcenia wyższe.

⁶³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 899.

⁶⁴ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1009.

⁶⁵ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 968–969.

⁶⁶ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 998.

Ta praktyka z całą surowością była realizowana. Wizytator przekazał w dwóch przypadkach, na jakie beneficjum byli święceni kapłani pracujący w dekanacie. Ksiądz Jan Sztyen pleban w Wartkowicach na wikariat kościoła Podosiensis⁶⁷, a ks. Kazimierz Petrykowski na zajmowane w czasie wizytacji stanowisko wikariusza w parafii Drużbin⁶⁸.

Z czasu, jaki upłynął od ich święceń do momentu objęcia tutaj beneficjum wynika, że pracowali na innych stanowiskach kościelnych. Niestety brakuje wiadomości na jakich. Jedynie w relacji dotyczącej ks. Franciszka Sepałkiewicza wikariusza w Niemysłowie wizytator zapisał, że był w parafii w Miłkowicach⁶⁹, a ks. Józef Jabłoński nim został mansjonarzem miał beneficjum w Piątku⁷⁰.

Z danych wizytacyjnych wynika, że większość plebanów w dekanacie otrzymała prezentę po kilku lub kilkunastu latach kapłaństwa. Na samodzielną placówkę duszpasterską święcony był ks. Wojciech Lityński, który otrzymał 13 listopada 1777 r. prezentę na parafią Siedlątków podczas przyjmowania święceń subdiakonu⁷¹. Pozostali duchowni obejmowali ją do 10 roku kapłaństwa. Ksiądz Michał Kędziorski – w 2 lata⁷² po święceniach, ks. Melchior Kawczyński, Jan Sztyen i Jędrzej Zdzeniecki – w 6 lat⁷³, a ks. Sebastian Zakrzewski i Ignacy Domański w 7 lat⁷⁴. Podobnie sytuacja wyglądała wśród wikariuszy i mansjonarzy. Z przekazanych informacji wynika, że obejmowali oni funkcje w krótkim czasie po święceniach kapłańskich, jedynie księża Wojciech Woyciechowski i Stefan Majeronski⁷⁵ zostali mansjonarzami odpowiednio w 24 i 28 roku kapłańskiego posługiwania.

Celem przedstawionych wyżej danych było ukazanie spraw personalnych dotyczących duchowieństwa pracującego w dekanacie uniejowskim przekazanych podczas wizytacji generalnej z 1779 r. Sama warstwa informacyjna tej wizytacji jest o wiele bogatsza. Zawiera także przekazy dotyczące ich pracy parafialnej. Wizytator opisał jak wypełniają podstawowe funkcje kapłańskie związane z duszpasterstwem, czyli odprawianie mszy świętych i administrowanie sakramentów. Oprócz tego przedstawił ocenę życia duchownych i dochody, jakie przynosiło każde beneficjum kościelne.

⁶⁷ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 985.

⁶⁸ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1037.

⁶⁹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1023.

⁷⁰ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1065.

⁷¹ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 1044.

⁷² ADWł., AAG Wiz. 72, s. 949.

⁷³ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 936, 985, 1055.

⁷⁴ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 969, 1009.

⁷⁵ ADWł., AAG Wiz. 72, s. 899, 1074.

THE CLERGY OF DEANERY OF UNIEJÓW ACCORDING
TO THE GENERAL VISITATION OF 1779

Summary

This article portrays the Clergy of Deanery of Uniejów in 1779, which covered 14 parishes at that time and was a part of “archidiakoniat uniejowski”. There were at least 20 priests working there during that time, 11 of whom had benefice parish, while the rest were their co-workers. Personal details of that Clergy passed on by inspectors includes place of birth, social status, date and place of ordination and the date of benefice. This information was analyzed in this article.

The majority of the clerics of Deanery of Uniejów came from the area of Archdiocese of Gniezno. Half of them were of a noble background and received their ordinations mainly in Łowicz, as well as in Gniezno and Warsaw. The Bishops that carried out the ordinations were, first and foremost, the auxiliary Bishops of Archdiocese of Gniezno. The new clerics received their ordinations at the age of: under 25yrs (4), 25–30yrs (7). Priests in the area of this Deanery usually received their parson after a few or sometimes a dozen or so years of priesthood, having moved from other areas. It is not possible, according to the information passed on, barring a few exceptions, to establish where they have been working before. A similar situation was the case with the curates, who were given their positions shortly after their ordinations.

Słowa kluczowe: historia Kościoła, dekanat uniejowski